

X 211.439

„CAUSA UNIONIS,
CAUSA FIDEI, CAUSA
REFORMATIONIS IN
CAPITE ET MEMBRIS”

TANULMÁNYOK A KONSTANZI ZSINAT
600. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Printart-Press Kft.
Debrecen, 2014

Szerkesztette: Bárány Attila
Pósán László

SZTE Klebelsberg Könyvtár

1001099620

X 211439

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

ISBN 978-963-89963-3-6

Felelős kiadó: a Printart-Press Kft. ügyvezetője

Grafikai-nyomdai előkészítés: Szabó Balázs

Nyomdai munkálatok: Printart-Press Kft.

Tartalomjegyzék

Előszó 7

A konstanzi zsinat és Európa

Bárány Attila: *A Luxemburg-ház nyugati (angol, francia, burgundi) kapcsolatai 1378 és 1416 között* 10

Bubnó Hedvig: *Kaszília küldöttsége a konstanzi zsinaton* 36

Csukovits Enikő: *A konstanzi zsinat, mint könyvvásár és tudományos fórum* 52

Györkös Attila: *Francia egyházpolitikai törekvések a skizma idején és a konstanzi zsinaton* 60

Kiss Gergely: *Magyar követség a pisai zsinaton? XII. Gergely és Magyarország kapcsolata 1408-1409-ben* 70

Kondor Márta: *Magyar király a német trónon: Luxemburgi Zsigmond birodalmi kancelláriája és a királyi tanács (1410-1419)* 83

E. Kovács Péter: *Imperia az imperiumban* 101

Maléth Ágnes: *A schisma előidézői? Az avignoni pápaság megítélése a modern magyar történetírásban* 117

Orosz István: *Európa a konstanzi zsinat korában* 129

Pósán László: *A Német Lovagrend, a lengyel és a litván állam közötti konfliktus a konstanzi zsinaton* 144

Prajda Katalin: *A Magyar Királyság és a Firenzei Köztársaság diplomáciai kapcsolatai a Zsigmond-korban* 161

Egyház-és jogtörténet

Érszegi Géza: *„...az ország szabadságát a konstanzi egyetemes zsinaton esküvel megerősítették, ahogy az a róla kiadott bullában világosan olvasható”* 176

Fedeles Tamás: *A Camera Apostolica és a magyar egyházi javadalmak a konciliarizmus időszakában* 189

F. Romhányi Beatrix: *A konstanzi zsinat és a ferences obszervancia megjelenése Magyarországon* 210

Tusor Péter: *A konstanzi bulla „alkalmazása”. A magyar királyi főkegyúri jog a 15-16. században* 219

Magyarország a konstanzi zsinat idején

Gulyás László Szabolcs: <i>Luxemburgi Zsigmond jobbágyköltözéssel kapcsolatos rendelkezései</i>	242
Gyöngyössy Márton: „Gazdag föld – szegény ország”: magyarországi aranytermelés és aranypénzverés Luxemburgi Zsigmond korában	255
Kordé Zoltán: <i>Hatalmi-politikai viszonyok Erdélyben a konstanzi zsinat korában</i>	269
Sebők Ferenc: <i>A konstanzi zsinat a modern magyar történetírás tükrében</i>	278
C. Tóth Norbert: <i>A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején</i>	289

Bárok, főpapok, humanisták, címerek

Árvai Tünde: „Magnus comes de Hungaria” – Garai Miklós nádor Nyugat-Európában	316
Bozzay Réka: <i>Magyar diákok egyetemjárása a Luxemburgi Zsigmond korában</i>	328
Gyulai Éva: <i>A Magyar Királyság címere Anjou Renée heraldikai reprezentációjában</i>	341
Jékely Zsombor: <i>Címerkönyvek és címereslevelek: magyar nemesi címerek a konstanzi zsinat idején</i>	355
Kiss Farkas Gábor: <i>Konstanztól Budáig: Pier Paolo Vergerio és a magyar humanizmus</i>	371
Novák Ádám: <i>A sasember fiai. Egy főúri család és familiája Luxemburgi Zsigmond kíséretében</i>	385
Prezenszki Erzsébet: <i>Bajoni István, egy XV. századi humanista főpap életpályája</i>	401
Véber János: <i>Barius Miklós, egy humanista műveltségű főpap a 15. század közepén</i>	414

Hadtörténet, hadszervezet, haditechnika a konstanzi zsinat korában

Fodor Pál: <i>Az oszmán hadszervezet a 15. század első felében</i>	424
B. Szabó János: <i>A huszita hadviselés hatása és adaptációja Kelet-Közép-Európában</i>	432
Veszprémy László: <i>Zsigmond és a husziták küzdelmének első éve. A hadvezér és diplomata konfliktusa</i>	442

Sebők Ferenc

A konstanzi zsinat a modern magyar történetírás tükrében

A konstanzi zsinat ábrázolása a magyar történetírásban két kérdéskör köré csoportosítva mutatható be, az egyik az lehet: milyen összefüggés mutatható ki a zsinat és a magyar történelem között? Ehhez kapcsolódva a legfontosabb kérdés, ami foglalkoztatta a kutatókat a 19. század második felétől egészen a jelenkorig, az volt, hogy milyen szerepet töltött be a zsinat a magyar főkegyúri jog történetében. A másik lehetséges megközelítési mód ennél szélesebb spektrumú: milyen szerepet játszott a zsinat az egyetemes középkor történetében? A magyar történetírás erőteljes nemzeti jellegéből adódóan inkább az első kérdéskör vizsgálatának szentelt nagyobb teret, de öröndetes tényként könyvelhetjük el, hogy ugyan változó – a jelenkor felé haladva egyre növekvő – hangsúllyal ugyan, de végig jelen van a jelzett időszakban az egyetemes történeti indíttatású érdeklődés is. Ezt azért tartom fontosnak kiemelni, mert a magyar történetírás sokszor emlegetett problémája az egyetemes történeti beágyazottság hiánya, vagy nem elégséges mivolta. A kérdéskör tanulmányozása arról győzött meg, hogy a konstanzi zsinat történetének vizsgálata során a magyar történetírás képviselői az egyetemes történeti szempontokat egyre elmélyültebben, megalapozottabban érvényesítették, és a folyamat jelenkori történetírásunkban is töretlen.

A jelen írás terjedelmi korlátai és az alább tárgyalandó művekben meglévő historiográfiai részösszefoglalások megléte miatt elsőként a 19–20. századfordulójának döntően pozitívista indíttatású történetírása idevonatkozó eredményei kínálóznak az elemzés tárgyául. A korszak reprezentatív szintézisének számító, Szilágyi Sándor által szerkesztett 10 kötetes, „A magyar nemzet története” című sorozatban a vonatkozó rész Schönherr Gyula munkája.¹ A szerző a munka jellegéből következően mondanivalóját elsősorban a magyar király főkegyúri jogával kapcsolatos kérdésekre összpontosította, és a dolog jelentőségének megfelelően kellő terjedelemben foglalkozott a zsinattal.² A kor követelményeivel összhangban Schönherr felhasználta az idevágó magyarországi és külföldi forráskiadványokat és a szakirodalom megállapításait is, a magyar kutatásnak a zsinat kiváltságlevelére vonatkozó addigi eredményeiről egyben rövid histori-

¹ A Magyar Nemzet Története. Szerk.: Szilágyi Sándor. Bp. 1895. Reprint é. n. VI. A hivatkozások a reprint kiadás oldalszámaira vonatkoznak. A vonatkozó rész Schönherr Gyula munkája.

² Schönherr Gy.: i. m. 140–152.

ográfiai összefoglalást is adva³. Alapos részletességgel mutatta be a zsinat összehívásának előzményeit, a korabeli nemzetközi helyzetet, a zsinat menetét, résztvevőit, különösen nagy figyelmet szentelve a magyar egyházi és világi előkelőségek szerepének. Schönherr a magyar világi elemek túlsúlyának tulajdonította, hogy a magyar nemzet a zsinaton nem nyert külön szavazati jogot, hanem a lengyel és skandináv papokkal együtt a német nemzetbe sorolták be.⁴ Ennek ellenére a magyar főpapoknak a szerző szerint bő alkalmuk volt a tárgyalások menetét befolyásolni. Felismerte Schönherr a zsinat belső fejleményeinek súlyát is: a nemzetenkénti szavazás erős sakkhúzás volt XXIII. János ellen, aki elsősorban itáliai főpapjaira számíthatott. Oklevélre hivatkozva azt is közölte: Zsigmond Garai Miklós érdemül tudta be, hogy János pápa megbarátkozott a lemondás gondolatával. Szintén hivatkozott Zsigmond erőteljes fellépésének fontosságára, amikor János pápa lemondását megbánva megpróbált elszökni a zsinatról súlyosan veszélyeztetve annak jövődöbéli sikerét. Schönherr XXIII. Jánosnak a magyar egyházi bíraskodást és a főpapság tizedjogát sértő rendeletét a magyar főurak munkálkodásának tudta be, a zsinat azonban ennek érvényét 1415. július 1-jén további intézkedésig felfüggesztette.⁵

Ezt követően Schönherr szintén igen részletesen bemutatta Zsigmond király fáradtságos erőfeszítéseit XIII. Benedek pápa lemondatása érdekében. A királynak sikerült elérni, hogy XIII. Benedek támogatói felmondják az engedelmességet a pápának, cserében meghívták őket a konstanzi zsinatra. Maga a király pedig az angol és francia királyok közötti, utólag sikertelennek bizonyult békeközvetítési kísérlet után 1417. január 27-én visszatért Konstanzba.⁶ Schönherr szerint ekkor vette kezdetét a zsinatnak az a része, amely a magyar történelem szempontjából a legnagyobb jelentőséggel bírt. Február 3-án érkezett meg Kanizsai János esztergomi érsek, aki ettől fogva átvette Garaitól a főszerepet. A magyar főpapok befolyása két fontos határozat kieszközlésében nyilvánult meg. A pápa lemondatása után Zsigmond ragaszkodott ahhoz, hogy távollétében a magyar egyházra vonatkozó ügyek tárgyalását függeszék fel.⁷

Schönherr felismerte, hogy Zsigmond 1417. július 26-a után a megüresedett egyházi méltóságok betöltésekor olyan formulákat használt, melyek kétségtelenné teszik, hogy a zsinat a magyar királynak megadta a főpapok kinevezésének a legfőbb kegyúri állásából kifolyó jogát. Igaz, amikor a zsinat november

³ Schönherr Gy.: i. m. 152. 1. jegyzet

⁴ Schönherr Gy.: i. m. 143-144.

⁵ Schönherr Gy.: i. m. 144-145.

⁶ Schönherr Gy.: i. m. 146.

⁷ Schönherr Gy.: i. m. 151.

11-én megválasztotta V. Márton, az új pápa nem erősítette meg Zsigmondot e kiváltság birtokában, de nem is fosztotta meg attól nyílt rendeletben. Ugyancsak nagy fontosságúnak tartotta Schönherr azt a zsinati határozatot, amely kimondta, hogy Magyarország lakosait az egyházi perekben a hazai fórumok elkerülésével a curia elé idézni nem lehet.

Az ezt követő fejleményeket a szerző nem tárgyalta részletesen, mert mint mondotta, ezek nem érintették a magyar nemzet történetét. A vonatkozó fejezet egyik lábjegyzetében – amint erre már utaltam – Schönherr rövid historiográfiai áttekintést adott a konstanzi zsinatnak a magyar főkegyúri joggal kapcsolatos – ekkor még nem ismeretes – kiváltságlevelére vonatkozó irodalomról, és V. Márton pápa Fejér György által közölt 1419. december 20-i bullájára hivatkozva Karácsonyi János álláspontjának adott igazat, aki kétségbe vonta, hogy V. Márton valaha is megerősítette volna a zsinat állítólagos kiváltságlevelét.⁸ A kérdés eldöntésében – mint látni fogjuk – Mályusz Elemér kutatásainak vannak elévülhetetlen érdemei.

A két világháború közötti időszak kiemelkedő jelentőségű szintézisei a részletességet tekintve nem kelhetnek versenyre Schönherr Gyula idézett munkájával. A Magyar Történet⁹ lapjain a kérdéses korszakot Hóman Bálint mutatta be. A vonatkozó fejezet mindössze két oldal terjedelmű,¹⁰ a szerző lényegében Schönherr eredményeit foglalta össze mégegyszer. A zsinat sikerét Hóman is Zsigmondnak tudta be. Új eredményként könyvelhető el azonban, hogy Hóman felismerte: az egyházi reformok ügye azon bukott el, hogy a hosszú tárgyalások miatt türelmetlenkedő főpapok rávették a királyt, előbb a választást ejtsék meg, és ezzel a reformok ügye el is bukott.¹¹

Magyarországra vonatkozóan pedig Hóman rámutatott, hogy a zsinat kiemelkedő eredményeket hozott. Egyrészt kimondta, hogy Magyarország lakóit egyházi ügyekben nem lehet a római szentszéki hatóság elé idézni. Másrészt mind a zsinat, mind V. Márton pápa elismerte a magyar királynak főkegyúri jogon alapuló főpapválasztó jogát, és csupán ennek pápai megerősítését tartották fenn. Schönherrhez hasonlóan Hóman is megjegyezte, hogy a zsinat sikeres lezárása rendkívüli mértékben emelte Zsigmond tekintélyét az európai uralkodók körében.¹²

⁸ L. 3. jegyzet.

⁹ *Hóman Bálint - Szekfű Gyula: Magyar Történet.* Bp. 1928. A hivatkozások az 1939. évi kiadás II. kötetének oldalszámaira vonatkoznak.

¹⁰ *Hóman B.:* Magyar Történet i. m. 390-391.

¹¹ *Hóman B.:* Magyar Történet i. m. 391.

¹² Uo.

Az Egyetemes Történet¹³ Váczy Péter által írott második kötete a konstanzi zsinatot meglehetősen summásan ítélte meg. Mindössze annyit tartott fontosnak kiemelni a szerző, hogy a nagy egyházszakadás alkalmat teremtett a conciliarizmus híveinek, hogy több egymást követő zsinaton (köztük a konstanzin) a pápaság fölé a zsinati szervezetet helyezték és az eddigi abszolút pápa-monarchiát alkotmányos, rendi alapon újjászervezzék.¹⁴ A szerző úgy értékelte, hogy a nemzetegyházi törekvések még a conciliarizmusnál is erősebbeknek bizonyultak, ezért az egyes nemzetek külön-külön egyezkedtek a pápával. Az viszont Váczy újszerű meglátása, hogy a zsinatokon az egyetemi teológusréteg és az alsóbb papság lett a hangadó, ami sokban hozzájárult ahhoz, hogy a püspökök és a világi fejedelmek a zsinati szervezettől elfordultak.¹⁵

Váczy egyetemes történeti szintézist írva a zsinat magyar történeti vonatkozásaival egyáltalán nem foglalkozott, de az legalább is meglepő, hogy Zsigmond ekkor méltán világtörténelminek nevezhető szerepének értékelésére sem szánt egyetlen sort sem.

A konstanzi zsinat magyarországi kutatástörténetének meghatározó jelentőségű munkája Mályusz Elemér 1958-ban megjelent, de már korábban megírt műve, „A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog”.¹⁶ A mű abban az értelemben a hagyományos megközelítési módot alkalmazta, miszerint – a címben jelzettekkel összhangban – elsősorban a zsinatnak a magyar főkegyúri joggal kapcsolatos vonatkozásait vizsgálta. Mindazonáltal a szerző minden korábbi elemzésnél alaposabb, új forrásokat és feldolgozásokat figyelembevevő megközelítési módja részletes bemutatást igényel, mivel a kérdéskörrel kapcsolatos mai ismereteink nem kis mértékben ezen a művön nyugszanak.

Mályusz könyve elején szakavatott módon, fölényes biztonsággal mutatta be a főkegyúri jog magyar szakirodalmának főbb megállapításait, illetve a vitás pontokat, kitérve arra, hogy korábbi kutatóink gondos vizsgálódásai ellenére sem sikerült a főkegyúri jogra vonatkozó bulla eredetijét felfedezni, noha mind az 1498. évi dekrétum megfogalmazója, mind Werbőczy Hármaskönyve, mind pedig később Pázmány Péter is mint valóságos oklevélre hivatkoztak.¹⁷ Az oklevél egykori létezésével kapcsolatos kételyeket – amint erre Mályusz rámutatott – már 1931-ben eloszlatta Iványi Béla, amikor regeszták formájában közölte

¹³ Egyetemes Történet. Szerk.: Hóman Bálint - Szekfű Gyula - Kerényi Károly. Bp. 1937. A vonatkozó rész a II. kötetben Váczy Péter munkája.

¹⁴ Váczy P.: i. m. 703.

¹⁵ Váczy P.: i. m. 703-704.

¹⁶ Mályusz Elemér: A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. Bp. 1958.

¹⁷ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 5. (A kutatástörténet összefoglalója uo. 5-8.)

Eperjes város levéltárának okleveles anyagát, ahol fennmaradt a bulla egyik közel egykorú másolata.¹⁸ Meglepő módon azonban Iványi felfedezése visszhang nélkül maradt, annak ellenére is, hogy a tudományos közvéleményt kétségtől foglalkoztatta a kérdéskör. Nem váltott ki reakciót Mályusznak az oklevél keletkezési körülményeit taglaló, a Budapesti Szemlében 1943-ban megjelent tanulmánya sem.¹⁹ A szerző – lévén, hogy itt tárgyalt művének megjelenési ideje már a marxista történetírás időszakára esett – azt is megjegyezte: az egyház és az állam viszonyának tisztázása a marxista történetírás számára sem jelentéktelen probléma, de a 15. század elejére vonatkozó forrásanyag bővítése rendkívül fontos.²⁰ Ezen a téren, mint az közismert, a szerzőnek ugyanacsak elévülhetetlen érdemei vannak.

A szerző először is közölte az oklevél szövegét, majd rávilágított arra, hogy amint az első átolvasásra kitűnhet, nem kiváltságokat, hanem kötelezettségeket tartalmazott. A magyar diplomatikai gyakorlat értelmében azonban, mint jogokat megerősítő okmány privilegiumnak számíthatott.²¹

Mályusz ezt követően bemutatta a zsinat előzményeit és menetének legfontosabb fordulóit. Megállapította, hogy Zsigmond – rákényszerülve a munkára – élete legmaradandóbb cselekedetét vitte véghez azzal, hogy megszüntette az egyházszakadást.²² Schönherrhez hasonlóan ő is nagy jelentőséget tulajdonított a nemzetenkénti szavazás elfogadtatásának, amelynek során még maga Zsigmond sem tudta érvényesíteni azon elképzelését, hogy a magyart önálló zsinati nemzetként fogadtassa el,²³ taktikai okok miatt azonban a király bölcsen szemet hunyt e fölött. A pápák lemondatásában Zsigmondnak elévülhetetlen érdemei voltak, amint az Mályusz előadásából is kiderül, az igazi ellentétek azonban az egyházi reform kérdésében kerültek napvilágra. 1417. július 13-án a felek kompromisszumos megállapodásra jutottak abban a tekintetben, hogy az új pápa megválasztása után kerüljön sor reformra, azaz az „in membris” elburjánzott visszaélések megszüntetésére alkalmas rendszabályok meghozatalára. Ezt megelőzően július 12-én Zsigmond biztosítékot szerzett a bíborosoktól felségjogai megőrzésére.²⁴

¹⁸ *Iványi Béla*: Eperjes szabad királyi város levéltára. (Archivum liberae regiaeque civitatis Eperjes.) I-II. 1245-1526. Szeged 1931. I. 71.

¹⁹ *Mályusz Elemér*: A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. Budapesti Szemle 264. (1943) 65-71.

²⁰ *Mályusz E.*: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 7.

²¹ *Mályusz E.*: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 9-11.

²² *Mályusz E.*: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 30.

²³ *Mályusz E.*: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 39.

²⁴ *Mályusz E.*: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 44-45.

Ezután november 11-én sor kerülhetett az új pápa megválasztására, aki V. Márton néven lépett a pápai trónusra véget vetve az immár csaknem négy évtizedes megosztottságnak. A gyökeres reform ügye azonban ezzel hátrányba került, mivel a zsinat résztvevőin az általános fáradtság vett erőt, ami által a bíborosok időt nyerhettek.²⁵

A magyar király főkegyúri jogát biztosító oklevél kiállítására szeptember 19-én került sor, mintegy a Zsigmond vezette zsinati reformpárt és a bíborosi kollégium közötti kompromisszum eredményeképpen. Ezzel a király évszázadokra menően biztosította országa kiváltságos helyzetét. Mályusz konklúziója ezzel kapcsolatosan úgy hangzik, hogy evvel a nyertes a magyar király, a vesztes pedig a reform ügye lett, amelynek elodázása 100 évvel később elvezetett Luther fellépéséhez.²⁶

Mályusz azonban nem érte be az említett oklevél bemutatásával, az események értékelésével és a következmények vizsgálatával, hanem részletesen ábrázolta az egyházi középértéknek a zsinat menetére gyakorolt befolyását. Megalapította: „A zsinati mozgalmak eseményei arról tanúskodnak, hogy igen jelentős mértékben az egyházi középrend, az ún. 'szellemi arisztokrácia' befolyásolta, sőt irányította a fejlemények menetét.”²⁷ Mindezt nem csupán a magyarországi viszonyok ismerete alapján állította, hanem alapos kitekintést végzett az angol, francia és német állapotokra is, ily módon vizsgálódásai túlléptek a korábbi történetírásunkra jellemző, csak a magyar főkegyúri joggal kapcsolatos kérdésekre koncentráló megközelítési módon.

Mályusz az egyházi javadalmak betöltési módját is széles történelmi kontextusba ágyazva vizsgálta, amelynek során megállapításokat tett a konstanzi zsinatot megelőző, és az azt követő időszak gyakorlatára nézve. Észlelte, hogy Zsigmond uralkodásának elején már változások tapasztalhatók az Anjou-kori állapotokhoz képest. A király a főpapok rovására a világi nagybirtokosok súlyát növelte a Placetum regiummal. Zsigmond már a zsinat előtti időszakban tetszése szerint nevezett ki püspököket, vagy hagyta betöltetlenül az egyházmegyéket, miközben jövedelmüket az állam javára szedette be.²⁸ A főpapok és az egyházi középérték, valamint a nagybirtokosok és a köznemesség gyakorlatilag egyhangúlag támogatta a királyt törekvéseiben, bár hangsúlyozni kell, hogy Zsigmond 1404-ben nem a pápasággal, hanem csak IX. Bonifáccal került

²⁵ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 47-48.

²⁶ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 48-49.

²⁷ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 55.

²⁸ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 86.

konfliktusba, és a király VII. Ince 1405-ös, bűnbocsánatra tett ajánlatára sem volt hajlandó visszakozni.²⁹

Mályusz egyik megállapítása egyébként finom oldalvágás a korai marxista történetírás közismert nemesség-, különösen köznemesség-ellenes szemléletmódjával szemben. Vitéz János pályafutásának méltatása kapcsán megjegyezte: „Ha Vitéz János számára nem jelentett előnyt, hogy szülei köznemesek voltak, de gátat sem, hogy szilárdan megalapozott tanultságot szerezzen, helytelen volna a polgári vagy akár jobbágycsaládok sarjait a tudományos grádusok elnyerésére eleve alkalmasabbnak tekinteni, mint a köznemeseket.”³⁰

A magyar egyházi középréteg azonban az angol, a francia, vagy akár a német mellé állítva szembetűnően gyenge, amely világos jele annak, hogy nem nyerte vissza a kánoni választás jogát, és így a káptalanokban nem egészíthette ki magát új tagok felvételével. Szintén hiányoztak Magyarországon azon kedvezmények, amelyekben máshol a felsőbb tanulmányok végzői részesültek.³¹

Mályusz kitekintett a főkegyúri jog Konstanz utáni érvényesülésére is. Megállapítja, hogy bár a pápák törekedtek a látszat fenntartására, miszerint a főpapok kinevezése az ő szándékukat tükrözi, valójában azonban a magyar királyok akarata érvényesült.³² Sőt a 15. század második felében és Mohács előtt a magyar egyházi javak betöltéséből a pápaság szinte teljesen kikapcsolódott.³³ Mindezt kiemelte az 1498. évi dekrétum nevezetes 67. cikkelye,³⁴ amely rámutatott, hogy „az ország régi szabadság értelmében” a királyt illeti meg a kegyúri joga alá tartozó egyházak valamennyi javadalmáról a rendelkezés joga. Hogy ezt a magyar egyház vezetői nem kérdőjelezték meg, arra utal, hogy érdekeiknek megfelelt.³⁵

Összefoglalva megállapítható, hogy Mályusz Elemér munkája a konstanzi zsinattal foglalkozó magyar nyelvű szakirodalom addigi legmagasabb színvonalú alkotása. Amely bár a címben jelzett, a magyar főkegyúri joggal kapcsolatos vizsgálódásokat fő feladatául tűzte ki, igen alaposan elmélyedt a zsinat egyetemes történeti vonatkozásainak elemzésében is. Vagyis elmondható, hogy a zsinatnak az egyetemes középkor történetében játszott szerepét is – a magyar történetírásban addig talán még kissé szokatlan módon – súlyának megfelelő-

²⁹ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 90-91.

³⁰ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 105.

³¹ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 107-108.

³² Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 112.

³³ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 121.

³⁴ Corpus Iuris Hungarici. Magyar törvénytár 1000-1895. Szerk.: Márkus Dezső. Bp. 1899. I. 632-634.

³⁵ Mályusz E.: A konstanzi zsinat (1958) i. m. 125.

en tárgyalta, hozzájárulva ezzel a magyar történeti események jobb megértéséhez és alaposabb egyetemes történeti beágyazottságához. Mindezt a hazai és nemzetközi forrásanyag, továbbá a szakirodalom igen alapos ismerete, és biztos kézzel való kezelése alapján tette meg. A mű nyers fogalmazványa a megjelenés időpontjánál jóval korábban, még a háború alatt készült.³⁶ Később Mályusz a szöveget a Zsigmondkori oklevéltárral és a magyar egyházi középréteggel kapcsolatos saját forrásfeltáró tevékenysége és kutatásai alapján tovább gazdagította. Figyelemreméltó vonása az is, hogy a megjelenés korának osztályharcos szemlélete, amelynek hatása alól még az egyébként nem marxista kutatók sem tudták kivonni magukat, Mályusznál teljességgel hiányzik, a mű teljesen tárgyyszerű és adatokban gazdag. Jellemző, hogy az egész munka 351 jegyzetéből mindössze 11 hivatkozik 1945 után keletkezett feldolgozásra, és ezek egy része is a nyugat-európai szakirodalomra vonatkozik. A zsinattal kapcsolatos ismereteink jelentős részben ma is Mályusz művén alapszanak, noha az alább említendő újabb kutatások örvendetesen gyarapították idevágó tudásunkat.

Maga Mályusz későbbi munkáiban³⁷ is foglalkozott a konstanzi zsinat kérdéskörével, de mivel kutatásainak súlypontját már nem ez alkotta, releváns új információkkal már nem szolgált a kutatók számára.

A rendszerváltás időszaka a történelmi kutatások számára új, az addigiaknál szélesebb körű lehetőségeket biztosított mind az egyetemes-, mind a magyar történeti vizsgáldások számára. Természetesen mondható, hogy az érdeklődés számos más – eddig többé kevésbé érzékenynek számító – történeti kérdés mellett a konstanzi zsinat históriája iránt is megélenkült. Ebben egyebek mellett két körülmény kedvező összjátékát kell kiemelni. Egyik részről arról az örvendetes fejleményről számolhatunk be, miszerint lendületesen folytatódott, és folytatódik a mai napig is a Zsigmondkori oklevéltár³⁸ teljessé tételére vonatkozó kutatómunka, amelynek eredményei a konstanzi zsinattal kapcsolatos ismereteinket is gazdagították. Másik részről pedig a korábbiaknál jóval kedvezőbb lehetőségek nyíltak meg a külföldi források tanulmányozására és a szakirodalom nyomon követésére, amelyek révén a zsinatnak az egyetemes történelemben betöltött szerepéről is jóval árnyaltabb, sokszínűbb és hitelesebb képet alkothatunk.

³⁶ Koszta László: Mályusz Elemér, az egyháztörténész. In: Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp. 2007. 456.

³⁷ Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon. Bp. 1984. 77-78.

³⁸ Zsigmondkori oklevéltár. I-XII. Szerk.: Mályusz Elemér - Borsa Iván - C. Tóth Norbert - Lakatos Bálint - Neumann Tibor. Bp. 1951-2013.

A konstanzi zsinatot is részletesen tárgyalta Erdő Péter 1996-ban publikált tanulmánya,³⁹ amely a pápaság és Magyarország kapcsolatát vizsgálja Zsigmond király idején. A szerző tanulmánya elején leszögezte, hogy csak a Magyarországot közvetlenül érintő kérdésekre kíván kitérni.⁴⁰ Historiográfiai áttekintést adott a magyar főkegyúri jogra vonatkozó bulla kutatástörténetéről bemutatva Fraknoi Vilmos álláspontját, miszerint Magyarországon a konstanzi bulla kiadása után nem állt be a jogfelfogás terén gyökeres változás, bár erősödött az a felfogás, mely szerint a javadalmi ügyekben a rendelkezés jogának súlypontját az ország területén belülré törekszik áthelyezni.⁴¹ A továbbiakban ismertette a kutatástörténet további eredményeit is. A szerző helyesen világított rá arra, hogy Zsigmond kinevezési gyakorlatában a bulla nem idézett elő változást, mert 1403 óta új irányvonalat érvényesített a király ezen a téren. Azt hangsúlyozta azonban, hogy az egyház a későbbiekben sem tekintette jogforrásnak a konstanzi bullát.⁴² A pápa továbbra is ellenezte a méltóságok kinevezés előtt történő betöltését. Zsigmond tehát túllépett a kánonjog szabta határokon. A szerző azok álláspontjával azonosult, akik az egész főkegyúri jogkérdést kánonjogi szempontból illegitimnek ítélték. Ennek ellenére a pápaságnak és a magyar királyságnak sikerült mindkét fél számára elfogadható gyakorlatot kialakítania ebben a vonatkozásban.⁴³

A Rómába való fellebbezés tilalmát illetően – amelyet a konstanzi bulla is tartalmazott – Erdő Péter ellenpéldákat sorakoztatott fel, amelyek a tilalom-érvényesülését hivatottak cáfolni. Arra is felhívta a figyelmet, hogy az egyházi és világi bíróságok közötti illetékességi viták esetében a király már az 1405. évi dekrétumban a specialis presentia-t jelölte meg illetékesnek.⁴⁴

Elismerte a szerző Zsigmond egyetemes történeti jelentőségét, mivel a király az egyház hatalmának korlátozására irányuló törekvéseivel párhuzamosan ahhoz is hozzájárult, hogy az egyházszakadás megszüntetésével növelje a Szentszék tekintélyét. A nézeteltérések ellenére Zsigmond és a Szentszék kapcsolata többnyire jónak volt mondható.⁴⁵

A szerző összegzésében megállapította, hogy Magyarország és a Szentszék kapcsolatában 1402 után fordulat állt be. Zsigmond politikailag szembekerült a

³⁹ Erdő Péter: A pápaság és a magyar királyság Zsigmond király idején (1387-1437). In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve. Szerk.: Zombori István. Bp. 1996. 83-95.

⁴⁰ Erdő P.: A pápaság és a magyar királyság i. m. 83.

⁴¹ Erdő P.: A pápaság és a magyar királyság i. m. 88-89.

⁴² Erdő P.: A pápaság és a magyar királyság i. m. 90.

⁴³ Erdő P.: A pápaság és a magyar királyság i. m. 91.

⁴⁴ Erdő P.: A pápaság és a magyar királyság i. m. 92.

⁴⁵ Uo.

pápával. A király a kánonjoggal szembe fordulva keményen magához ragadta a Szentszék számos jogának gyakorlását, és ezzel megvetette a későbbi évszázadok gyakorlatának alapjait.⁴⁶

Az egyetemes történeti szempontok következetes érvényesítése mutatkozik meg Maléth Ágnes Viták a konstanzi zsinaton című tanulmányában.⁴⁷ A szerző a magyar történetírásban teljesen újnak minősíthető megközelítésben tárgyalta a zsinat történetét, amennyiben elemzésének kiindulópontja nem a zsinat és magyar főkegyúri jog kérdéskörének összefüggése, hanem a zsinaton tárgyalt problémakörök csoportosításával igyekezett rendet teremteni a sokszor talán kaotikusnak tetsző eseménysorban. További értéke a tanulmánynak, hogy a legújabb idegen nyelvű szakirodalom eredményeinek bevonásával készült, tehát naprakész információkat kapunk a zsinat kutatástörténetének mai állásáról. Ennek talán legérdekesebb megállapítása, miszerint a kanadai és nyugat-európai kutatók vizsgálódásai cáfolni látszanak a magyar történetírásban Mályusz Elemér nyomán elterjedt felfogást, miszerint a zsinat az egyházi reform vonatkozásában kudarcot vallott volna.⁴⁸ A reformok kidolgozására ugyanis történtek kísérletek Konstanzban, sőt két reformdekrétumot el is fogadtak. Ezek egyike kimondta, hogy mivel a zsinat az egyetemes egyházat képviseli, hatalma közvetlenül Krisztustól ered, így a hit, a reformok és az egyház egységének kérdésében a pápa felett áll. A másik pedig előírta a zsinatok rendszeres időközönkénti megtartásának kötelezettségét.⁴⁹ További eredmények születtek a fiskális reformok terén is. Összességében véve Maléth Ágnes tanulmánya korszerű és alapos áttekintést nyújtott a zsinatnak az egyetemes történelemben betöltött szerepéről, és rámutatott a további kutatási lehetőségek irányaira is.

A zsinat történetének legújabb összefoglalása C. Tóth Norbert munkája,⁵⁰ amely jó áttekintést ad az idevonatkozó legújabb kutatási eredményekről és a legfontosabb szakirodalmi munkákról is.

A magyar történetírás idevonatkozó eredményeinek mérlegét megvonva megállapítható, hogy a 19. és 20. század történészei elsősorban a zsinat magyar vonatkozásainak kutatását, azon belül is a magyar királyok főkegyúri jogának biztosításával kapcsolatos kérdéseket helyezték vizsgálódásaik középpontjába.

⁴⁶ Erdő P.: A pápaság és a magyar királyság i. m. 93-94.

⁴⁷ Maléth Ágnes: Viták a konstanzi zsinaton. In: Műhelyszemináriumi dolgozatok I. Szerk.: Kovács Szilvia - Révész Éva. Szeged 2013. 57-72.

⁴⁸ Maléth Á.: Viták a konstanzi zsinaton i. m. 57.

⁴⁹ Maléth Á.: Viták a konstanzi zsinaton i. m. 66-67.

⁵⁰ C. Tóth Norbert: Ellenpápák helyett pápa. Zsigmond magyar és német király a konstanzi zsinaton. Magyar Tudomány 174. (2013: 5. sz.) 522-527.

A különböző történetírói iskolákhoz tartozó, de igen alapos felkészültséggel rendelkező, a forrásokat és a magyar és nemzetközi szakirodalmat jól ismerő történészek aprólékos gondossággal kidolgozták a zsinat eseménytörténetét, a magyar és egyetemes történeti összefüggéseit. Éles vita bontakozott annak kapcsán, hogy a főkegyúri jogra vonatkozó oklevél egyáltalán létezett-e, majd amikor ennek kérdése az Eperjes város levéltárában lévő közel egykorú másolat előkerülésével eldőlt, a vita súlypontja átkerült arra a kérdésre, hogy vajon az oklevél privilégiumnak, vagy csak egyszerű bíborosi ígérvénynek minősíthető-e. Az ezzel kapcsolatos további kutatások – a legújabb irodalom fényében – továbbra sem tekinthetők lezártnak. Örvendetes új fejleménye 20-21. századi történetírásunknak az egyetemes és magyar történelem mind szorosabb összekapcsolása, ami erősíti történelmünk eddigieknél alaposabb európai beágyazottságát. Mindazonáltal a konstanzi zsinat történetével kapcsolatos kutatómunka további erőfeszítéseket kíván itthon és külföldön egyaránt.